

УДК 378.1 (477)

О.В. РЄВНІВЦЕВА,
*кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Житомирський державний технологічний університет*

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Освіта належить до основних соціально-культурних потреб населення, а її здобуття – до базових державних соціальних гарантій. Належна освіта є передумовою для зростання доходів та життєвого рівня окремої особи і, в результаті, сприяє підвищенню якості робочої сили в країні в цілому та є фактором прискореного соціально-економічного розвитку. Право на здобуття освіти гарантує Конституція України. Головне завдання держави полягає в забезпеченні рівного доступу до системи освіти всім верствам населення та якісних освітніх послуг.

Вища освіта – одна із найважливіших ланок системи освіти та науки, оскільки здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів для народного господарства. Необхідність реформування змісту системи вищої освіти України, підвищення якості освітніх послуг, її належне фінансування є проблемами, що зумовлюються процесами євроінтеграції в освітній сфері.

Останні дослідження та публікації. Проблеми розвитку та напрями реформування вищої освіти України обговорюються у наукових та урядових колах з часів здобуття незалежності. Дану проблематику досліджували Андрущенко В., Бенедик Ю., Бойко О., Величко А., Дробноход М., Калько І., Найдюнов І. та інші. Проте питання ще більше актуалізується в умовах нинішньої економічної кризи, яка збіглася із накопиченням проблем реформування змісту вищої освіти та негативними демографічними тенденціями.

Формування цілей дослідження. У статті були поставлені та послідовно вирішувалися такі завдання:

- дослідження фінансових аспектів сучасних проблем розвитку вищої освіти України;
- розробка пропозицій з удосконалення функціонування системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Рівень освіти населення України є одним із найвищих серед країн Центральної та Східної Європи. Україна в спадщину від радянської системи отримала освіту з високими стандартами. Але якість освіти почала швидко погіршуватися через обмеженість ресурсів. Частка витрат на фінансування освіти по відношенню до ВВП до 2000 р. постійно падала, хоча в процентному виразі в державних витратах залишалася на рівні більше 10% з 1994 року. Проте, із врахуванням інфляційних процесів, реальні витрати на освіту скоротилися на 60 – 70 % між 1992 та 1997 роками.

Розвиток освіти залежить в першу чергу від рівня її фінансування. У державних витратах на освіту друге місце посідає вища.

Таблиця 1

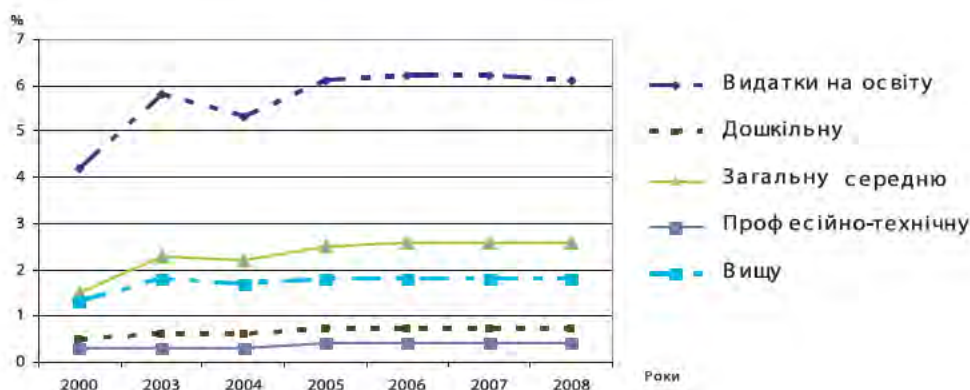
Фінансування освіти у 2000–2008 рр. (у розрізі окремих галузей)

Видатки	2000 рік		2004 рік		2005 рік		2006 рік		2007 рік		2008 рік	
	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
Видатки на освіту, в тому числі:	7085,5	100,0	18319,7	100,0	26801,8	100,0	33785,0	100,0	44333,6	100,0	53207,4	100,0
- дошкільну	789,0	11,14	2058,9	11,24	2940,7	10,97	3825,1	11,32	5257,7	11,86	6307,6	11,85
- загальну середню	2564,6	36,20	7507,5	40,98	11158,8	41,63	14229,2	42,12	18849,5	42,52	22370,2	42,04
- професійно-технічну	429,1	6,06	1137,2	6,21	1749,9	6,53	2096,0	6,20	2676,4	6,04	3285,8	6,18
- вищу	2285,5	32,26	5813,7	31,73	7934,1	29,60	9935,7	29,41	12827,8	28,93	16039,1	30,14

Джерело: [9, 10, 11]

Проблема недостатності фінансування освітньої сфери залишається гострою. З таблиці 1 видно, що при зростанні абсолютного розміру видатків на освіту, структура витрат у галузевому розрізі є практично незмінною. Держава вважає пріоритетними загальну середню та вищу освіту, інші сфери фінансуються здебільшого за залишковим принципом. Більш важливим є показник відношення видатків на освіту до ВВП, що відображає виконання соціальних стандартів фінансування освіти, який популярний у зарубіжній практиці.

Позитивним є зростання показника видатків на освіту у відсотках до ВВП з 4,2 % до 6,1–6,2 % впродовж 2005–2008 рр. Проте рівень видатків на освіту має становити 10 % національного доходу, що складає приблизно 8 % від ВВП. Отже, за даним критерієм Україна не виконує проголошених у Законі України «Про освіту» стандартів. Як видно з рис. 1, з 2005 р. у відсотках до ВВП видатки на освіту в цілому та на окремі галузі залишаються практично сталими.

Джерело: [9, 10, 11]

Рис. 1. Видатки на освіту у галузевому розрізі по відношенню до ВВП

Таблиця 2

Видатки на освіту у 2000–2008 рр. по відношенню до загальних видатків зведеного бюджету та ВВП (%)

Видатки	2000 рік		2003 рік		2004 рік		2005 рік		2006 рік		2007 рік		2008 рік	
	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП	До заг. видатків	До ВВП
Видатки на освіту, в тому числі:	14,7	4,2	19,8	5,8	18,1	5,3	18,9	6,3	19,3	6,3	19,6	6,2	20,5	6,1
- дошкільну	1,6	0,5	2,3	0,6	2,3	0,6	2,1	0,7	2,2	0,7	2,3	0,7	2,4	0,7
- загальну середню	5,3	1,5	8,2	2,3	8,2	2,2	7,9	2,6	8,1	2,6	8,3	2,7	8,6	2,6
- професійно-технічну	0,9	0,3	1,2	0,3	1,2	0,3	1,2	0,4	1,2	0,4	1,2	0,4	1,3	0,4
- вищу	4,7	1,3	6,1	1,8	6,1	1,7	5,6	1,9	5,7	1,8	5,7	1,8	6,2	1,8

Джерело: [9, 10, 11]

По відношенню до загальних видатків витрати на освіту з 2000 р. зросли фактично на 5,8 %, проте у відношенні до ВВП найбільше зростання характерне для загальної та вищої освіти. Підкреслимо, що Законом України “Про Державний бюджет на 2010 рік” передбачено забезпечити фінансування освіти на вищому рівні, зокрема виділити на освіту 6,6 % від ВВП (у 2009 р. видатки на освіту становили 6,3 % ВВП).

Конституція України в кількох статтях, зокрема ст. 43, 53, 54, закріплює право громадян нашої держави на освіту, в тому числі і на здобуття якісної вищої освіти. Але стан фінансування освіти в Україні, і особливо вищої, задовільним визнати не можна. Невиконання встановлених законодавчо нормативів щодо фінансування освіти в Україні ще раз підтверджує необхідність аналізу і прогнозування витрат на освіту та вищу зокрема,

з урахуванням усіх існуючих тенденцій. Оскільки держава не спроможна забезпечити вищу освіту необхідним для її розвитку фінансуванням, то фактично вона перекладає свої зобов'язання на громадян.

За джерелами фінансування Україна належить до країн зі змішаною системою вищої освіти. Світовий досвід свідчить, що це найбільш продуктивна система, якщо дотримуватись єдиних освітніх вимог під контролем держави. Варто зазначити, що сучасну систему вищої освіти не можна побудувати без належної державної фінансової підтримки. Держава повинна розглядати витрати на вищу освіту не як витрати споживання, а як соціальну інвестицію, що створює умови для зростання і розвитку країни у майбутньому.

У п. 6 ст. 61 Закону України «Про освіту» зазначено, що фінансування державних навчальних закладів й установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей народного господарства, державних підприємств та організацій, а також додаткових джерел фінансування. Вища освіта виступає, як зазначалось раніше, одним з небагатьох благ, що має позитивні зовнішні ефекти для суспільства і за яке населення погоджується платити. Так приблизно 2/3 батьків погоджуються нести серйозні фінансові витрати для того, щоб дати своїм дітям якісну вищу освіту. Підтвердженням цьому є той факт, що сьогодні 55% бюджету вищої освіти складає плата за неї. Для порівняння дана частка у Великій Британії становить 12 %, у Канаді – 11 %, У США – 14 % [2].

Розвиток вищої освіти характеризується, насамперед, мережею вищих навчальних закладів та контингентом студентів. Нарощування потужності місць у системі вищої освіти України дає змогу практично повністю задовольнити платоспроможні потреби населення в навчанні, проте спричинює ряд інших проблем: зниження рівня підготовки спеціалістів, неможливості працевлаштування випускників за фахом, суспільного знецінення значущості вищої освіти тощо.

Проаналізуємо тенденції зміни мережі вищих навчальних закладів України (табл. 3).

Таблиця 3

Основні показники діяльності системи вищої освіти України

Показник	Навчальні роки								
	1995/ 1996	2000/ 2001	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Кількість ВНЗ I–IV рівнів акредитації, в т.ч.:	1037	979	997	1009	966	951	920	904	881
державної форми власності	926	816	822	821	764	749	721	702	685
приватної форми власності	111	163	175	188	202	202	199	202	196
Чисельність студентів, млн. осіб	1,54	1,93	2,27	2,44	2,57	2,71	2,79	2,81	2,76
У розрахунку на 10000 населення	300	392	473	512	545	578	597	606	599

Джерело: [9, 10, 11]

В Україні підготовку фахівців з вищою освітою здійснюють 347 закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, з них 82 національні. У них навчаються понад 2,7 млн. студентів. Для України починаючи з 2000/2001 і до 2003/2004 навчального року характерне зростання контингенту студентів вищих навчальних закладів, що було пов'язано із реалізацією відкладеного навчання у попередні кризові роки. Проте сьогодні характерна тенденція до зменшення мережі вищих навчальних закладів як у зв'язку зі згоранням діяльності збиткових філій ряду навчальних закладів, негативними демографічними тенденціями, так і внаслідок посилення вимог до акредитації та ліцензування.

Процес формування мережі вищих навчальних закладів має некерований характер. Навіть поверховий аналіз проблем доступу до вищої освіти свідчить про досить помітні розбіжності у регіонах. Мережа вищих навчальних закладів не завжди узгоджується з потребами регіонів у фахівцях. Нині відсутні ефективні механізми, які стимулювали б підготовку кадрів для потреб регіонів. Українське неефективно використовується науковий потенціал ВНЗ для потреб регіонів.

Контингент студентів в Україні досяг 2,76 млн. осіб, а чисельність студентів, що припадає на 10 тис. населення, становить 599. Це більше порівняно з такими країнами, як Австралія (440), Ізраїль (466), Естонія (437), Польща (494), Болгарія (468) [8]. Проте кількісні показники лише демонструють традицію здобуття вищої освіти в Україні, а не ефективність діяльності навчальних закладів із залучення контингенту.

Вища освіта в Україні останніми роками переживає реформування свого змісту з метою забезпечення вищої якості надання освітніх послуг та переходу на європейські стандарти навчання. Застосування європейської системи вимагає повного переходу на іншу ступеневість (бакалавр, спеціаліст) та модернізацію навчального процесу шляхом перенесення акцентів на самостійну роботу студентів. Однак дане реформування потребуватиме відповідного матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, що є можливим лише за належного фінансування.

На сьогодні існують проблеми забезпеченості вищих навчальних закладів приміщеннями, в тому числі учбово-лабораторними будинками та гуртожитками. Зокрема, у 2008/2009 н.р. загальна площа ВНЗ I–II рівнів акредитації становила 5304 тис. м² (13 м² в розрахунку на одного студента), III–IV рівнів акредитації – 22340 тис. м² (9,6 м² в розрахунку на одного студента). Рівень забезпеченості учбово-лабораторними будинками згідно з ліцензійними умовами надання освітніх послуг у сфері вищої освіти (наказ МОН України від 24.12.2003 р. № 847) такий: для закладів I–II рівнів акредитації становить 9 м² на особу, для закладів III–IV рівнів акредитації 6 м². Проте забезпеченість площами є неоднаковою по окремих навчальних закладах, і проблема вирішується позмінним навчанням, що зрештою позначається на якості надання освітніх послуг.

Недостатньою є забезпеченість гуртожитками. Зокрема, у ВНЗ I–II рівнів акредитації гуртожитками забезпечені лише 87,2 % від кількості тих, які потребують, у ВНЗ III–IV рівнів акредитації – 89 %, що погіршує доступ до навчання. Кількісна забезпеченість гуртожитками не характеризує їх якісних показників, що в більшості є незадовільними. Проблема облаштування приміщень гуртожитків нерідко вирішується за рахунок зусиль студентів та їхніх батьків.

На якість отримуваних знань впливає забезпеченість навчальних закладів бібліотеками та поповнення їх новими підручниками, що відповідають програмам вивчення навчальних дисциплін. Бібліотеками оснащені 849 вищих навчальних закладів, 299 мають бібліотечні пункти. В цілому при ВНЗ у 2008/2009 н.р. діяло 1523 бібліотеки та 1881 бібліотечний пункти. Загальний книжковий фонд складав 175,2 млн. примірників на 3,5 млн. читачів (або близько 50 примірників на 1 читача) [12]. Проте необхідно враховувати

забезпеченість підручниками у розрізі кожної навчальної дисципліни, а цей показник є набагато нижчим, фактично вже нормальним явищем стала забезпеченість 1 підручником на 8–10 осіб. За обмеженості фінансових ресурсів в умовах кризи закупівля підручників здійснюється за залишковим принципом.

Забезпечення навчального процесу професорсько-викладацьким складом розраховують за середнім по галузі нормативом: один викладач на 12 студентів (згідно з ліцензійними умовами надання освітніх послуг у сфері вищої освіти). В українських ВНЗ, як уже зазначалося, навчається приблизно 2,7 млн. студентів. Професорсько-викладацький склад налічує 80 тис. осіб. Тобто на одного викладача припадає майже 34 студенти. В розвинутих країнах цей показник становить близько 6 студентів [5].

Вищим навчальним закладам дозволяється готувати спеціалістів на платній основі, що створює передумови для їх самофінансування. В умовах економічної кризи навчальні заклади, враховуючи реальну платоспроможність населення, не можуть істотно підвищувати плату за навчання. Окрім цього, на нинішньому етапі посилюється конкуренція вищих навчальних закладів саме за ціновим фактором. З іншого боку, з підвищенням соціальних стандартів освітянам, що автоматично означає збільшення фонду заробітної плати, підвищення цін на комунальні послуги зростає собівартість підготовки спеціалістів. Також характерним є зменшення державного замовлення з ряду спеціальностей, що впливає на скорочення надходжень до загального фонду ВНЗ. За таких умов ускладнюється фінансове становище переважної більшості ВНЗ, вони функціонують на межі банкрутства.

Для безперебійної роботи ВНЗ мають забезпечити собі стабільний контингент студентів. У нинішніх умовах всі ВНЗ зіткнулися з проблемою залучення абітурієнтів. Окрім загального зменшення чисельності абітурієнтів внаслідок низької народжуваності в 90-ті роки минулого століття, на даний процес негативно впливає висока вартість навчання з огляду на економічну кризу. За умов зарахування за результатами незалежного державного тестування вищим навчальним закладам важко прогнозувати контингент студентів на наступний рік, оскільки існує залежність від дисциплін, які випускники обрали для незалежного тестування. Окрім цього, абітурієнтам не забороняється подавати документи до кількох навчальних закладів, і до самого початку навчання можливі зміни у кількості зарахованих осіб на перший курс.

Фактично при плануванні розвитку вищої освіти не враховуються демографічні прогнози. Наближається реальне обмеження інтенсивного розвитку вищої освіти України. У найближчі п'ять років відбудеться різке, більше ніж на 40 %, зменшення кількості випускників шкіл і, відповідно, – абітурієнтів вищих навчальних закладів. Демографічна ситуація дає змогу передбачити, що, навіть за умов «заморожування» планів прийому на нинішньому рівні, вже через два роки місць в українських ВНЗ буде достатньо для всіх випускників середньої школи. Скорочення чисельності потенційних абітурієнтів може кардинально змінити ситуацію з прийомом за рахунок коштів населення. Є вірогідність, що у навчальних закладів виникнуть серйозні фінансові проблеми.

Зменшується державне замовлення на спеціалістів у галузі економіки та права, збільшується щодо інженерних спеціальностей, на які на сьогодні попит у випускників невеликий через проблеми з працевлаштуванням у майбутньому та нижчу їх суспільну престижність. Технічні ВНЗ не в змозі надати належний рівень знань студентам інженерних спеціальностей внаслідок застарілої матеріально-технічної бази, відірваності від виробництва.

Міністерство освіти і науки України посилило вимоги до відповідності попередньої освіти за спеціальністю, яку студент здобуває в межах навчального комплексу (продовжує навчання у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації після здобуття

попередньої освіти у ВНЗ I–II рівнів акредитації), що також призводить до зменшення набору студентів на певні спеціальності.

За сучасних економічних та демографічних чинників розвитку можливості щодо самофінансування значно зменшуються, серйозні фінансові проблеми мають навіть ВНЗ державної форми навчання, і тому на скрутний період, з метою збереження мережі освітніх закладів на певному рівні (в першу чергу освітніх закладів, що відповідають високим стандартам підготовки спеціалістів), необхідною є фінансова підтримка держави. Для цього варто, насамперед, створити належне нормативно-методичне підґрунтя. Виходячи з викладеного вище, необхідно посилити контроль за виконанням у повному обсязі норм Конституції України та вимог законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, щоб довести фінансування освіти до 10 % від ВВП і відмовитися від практики призупинення тих чи інших статей освітніх законів законом України про бюджет.

Проте, варто зазначити, що нині нестача бюджетних коштів на належне функціонування вищої освіти змушує дотримуватися принципу його багатоканального фінансування із залученням позабюджетних джерел. Сьогодні вкрай важливим є забезпечення максимальної ефективності використання бюджетних коштів вищими навчальними закладами. Важливо забезпечити недопущення перевищення фактичних видатків по загальному та спеціальному фондах понад кошторисні призначення, зменшення дебіторської та кредиторської заборгованості, проводити економію витрат на утримання об'єктів ВНЗ.

Держава має створити належні умови для того, щоб частину витрат на вищу освіту взяли на себе підприємства, організації та установи. Адже 70 % приватних підприємств використовують кадри, підготовлені за державні кошти. В той же час, за даними Держкомстату України, на підготовку фахівців вищого рівня підприємства витрачають щороку лише близько 3 % від витрат на робочу силу [2]. Таким чином, актуальним є питання про зміну парадигми відносин між підприємствами та вищими навчальними закладами. Тому з метою стимулювання участі роботодавців у підготовці та працевлаштуванні фахівців необхідно розглянути можливість внесення змін і доповнень до Господарського та Податкового кодексів щодо звільнення підприємств, організацій та установ від нарахування внесків на обов'язкове державне соціальне страхування на заробітну плату працівників – випускників вищих навчальних закладів, які працюють за фахом, протягом перших трьох років їхньої праці. На сьогодні такі нарахування становлять 36,77 %. Враховуючи те, що нині господарюючі суб'єкти не мають права приймати випускників ВНЗ із випробним терміном, необхідно шукати засоби їх стимулювання до надання першого робочого місця. Матеріально-технічне забезпечення ВНЗ можна поліпшити за рахунок надання підприємствами баз для проходження практики та передачі матеріально-технічних ресурсів. Дані заходи надаватимуть можливість суб'єктам господарювання готувати кадри «під себе». Стимулами для цього має бути пільгове оподаткування суб'єктів господарювання, які надають бази для проходження практик студентів вищих навчальних закладів. Доцільним є звільнення від оподаткування передачі матеріально-технічних ресурсів з балансів суб'єктів господарювання на баланси вищих навчальних закладів (на сьогодні така передача з погляду оподаткування є не вигідною для обох сторін).

Серйозні упущення мають місце в процесі управління фінансами вищих навчальних закладів. Викликає занепокоєння питання законності використання бюджетних коштів. Належного порядку немає і у сфері кредитування вищої освіти, а саме у виконанні Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні».

Дещо послабився рівень контролю держави за діяльністю ВНЗ, досить часто до статутів яких вносять зміни, що розмивають демократичні засади вищої школи, без будь-якої

необхідності створюються численні асоціації, філії, які не забезпечені ні матеріальною базою, ні кадрами, які відповідали б змісту вищої освіти, ні відповідною інфраструктурою. В результаті Україна має 345 ВНЗ III–IV рівнів акредитації, тоді, як у Великобританії їх 96, Франції – 78, Італії – 65, Іспанії – 47, Польщі – 11 [5]. Філії та представництва ВНЗ України при невідповідності стандартам вищої школи необхідно закрити. Прогресивним є об'єднання ВНЗ в освітні округи, що передбачає концентрацію фінансових ресурсів та даватиме змогу зберегти мережу освітніх закладів, що мають високі стандарти підготовки спеціалістів.

Одне з головних завдань університетів у нинішніх кризових умовах – підвищення ефективності їх наукової та науково-технічної діяльності. Для цього необхідно розробити новий механізм фінансування наукової діяльності ВНЗ та наукових установ. Для принципово нового фінансового забезпечення наукової діяльності в системі вищої освіти знову ж таки необхідно створити відповідні нормативно-правові передумови. В них варто закласти можливість базового фінансування наукових досліджень за рахунок загального фонду державного бюджету, насамперед для провідних вищих навчальних закладів, які мають штатних наукових працівників та вагомі наукові здобутки, на рівні не більше 70% від загального обсягу фінансування (у світовій практиці розвинуті держави виділяють до 70 % від фінансування ВНЗ на наукові дослідження і лише до 30 % на педагогічну діяльність. В Україні 70 % загального фонду ВНЗ – витрати на педагогічну діяльність) [8]. Наступним кроком має стати скорочення кількості проектів з прикладних досліджень і розробок шляхом їх укрупнення та перехід до виконання комплексних проектів. Тематика прикладних розробок має плануватися відповідно до пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та визначеного переліку критичних технологій. Проте процедуру конкурсного добору необхідно зробити більш прозорою та ефективною.

Вагомою перешкодою на шляху розвитку науки у вищій школі є недосконалість законодавства. Заборона відкривати банківські рахунки (заборона незаконна, бо вже скасована Конституційним судом) різко обмежує можливості наповнення спецфонду, оскільки замовники, насамперед закордонні, часто воліють просто не зв'язуватися з громіздким казначейським обслуговуванням рахунків. Заборона авансування робіт, які виконуються на державні гранти, поставила перед багатьма виконавцями нерозв'язні проблеми.

Законом України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» регламентується процедура витрачання бюджетних коштів ВНЗ. Вимога проводити тендери на закупівлю наукових робіт вже після проведення процедури відкритого конкурсу є відверто абсурдною. Адже конкурс за своєю природою має визначити найбільш пріоритетні наукові розробки, які реально можуть бути виконані силами колективів-заявників. Натомість основною вимогою тендера є лише мінімальна ціна пропозиції.

Висновки. Приклад розвинутих держав демонструє взаємозалежність між рівнем освіченості їх населення та рівнем їх економічного розвитку. Саме тому всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зробити такі висновки:

- для вищої освіти в Україні характерна непослідовність у реформуванні її змісту;
- внаслідок недостатнього фінансування проблеми розвитку освітньої сфери накопичуються, наукова діяльність ВНЗ послаблюється;
- реальні бюджетні асигнування на вищу освіту не відповідають вимогам і нормам законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Вища освіта в Україні ще не має належних механізмів фінансування як з боку держави, так і недержавних суб'єктів господарювання. Кризові умови вимагають прийняття необхідних рішень у двох напрямках: підвищення ефективності використання наявних ресурсів вищими навчальними закладами; та створення необхідних умов для залучення додаткових фінансових ресурсів. Тому з метою стабілізації галузі необхідно:

1) вжити заходів щодо збільшення та диверсифікації фінансування вищої освіти в Україні шляхом створення відповідних нормативно-правових засад для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у ВНЗ, які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти в Україні;

2) посилити контроль за виконанням у повному обсязі норм Конституції України та вимог законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, та довести фінансування освіти до проголошеного в них рівня;

3) створити умови для ширшої участі приватних підприємств у підготовці спеціалістів у вищих навчальних закладах та стимулювати їх активну допомогу щодо покращення матеріального забезпечення вищої школи.

Вирішення проблем розвитку вищої освіти можливе лише за поліпшення її фінансового забезпечення, що потребує удосконалення механізмів його реалізації та диверсифікації джерел. Лише за таких умов Україна може стати рівноправним партнером на ринку інтелектуальної праці завдяки підтримання високої якості вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень. Надалі планується дослідити проблеми розвитку наукової та науково-технічної діяльності в Україні.

Джерела

1. Андрущенко В. Модернізація вищої освіти України в контексті Болонського процесу // Освіта. — 2004. — № 23. — 12–19 травня.
2. Бенедик Ю.Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні // <http://naub.org.ua/?cat=6>
3. Бойко О. Ю. Фінансування освіти в Україні // http://nauka.zinet.info/3/boiko_o.php
4. Величко А.В., Калько І.В. Питання бюджетного фінансування закладів освіти. // Освіта Донбасу — 2007 — №5. — С.75–84.
5. Дробноход М. Сьогодення і проблеми вищої школи України // <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Zagalni%20zvory.htm>
6. Закон України “Про освіту” — К.: Парламентське видавництво, 1999. — С.42.
7. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради. — 2002. — № 20. — С. 134.
8. Ішук Л.І. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах Східної та Центральної Європи // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — 2007, вип. 17.4. — С 283 — 289.
9. Найдьонов І. Вища освіта в Україні: європейський вибір, культурологічні парадигми // Персонал. — 2005. — № 1 // www.personal.in.ua
10. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2006/07 навчального року. Статистичний бюллетень. — К., 2007. — 172 с.
11. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2007/08 навчального року. Статистичний бюллетень. — К., 2008. — 194 с.

12. *Основні* показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2008/09 навчального року. Статистичний бюлетень. – К., 2009. – 212 с.

13. *Тези* доповіді Міністра освіти і науки України на Раді проректорів з наукової роботи. м. Київ. 15 травня 2009 року// www.mon.gov.ua

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан розвитку системи вищої освіти як складової системи освіти України. Окреслено нагальні проблеми розвитку. Запропоновано напрями реформування системи вищої освіти в кризових умовах.

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние развития системы высшего образования как составляющей системы образования Украины. Очерчены основные проблемы развития. Предложены пути реформирования системы высшего образования в кризисных условиях.

Summary. Higher education is the one of most important educational and scientific system components, as it provides training of highly skilled personnel for a national economy. The question of the development and reformation research of the Ukrainian higher education is brought up to date more in the contemporary economical crisis that coincided with the accumulation of the higher education content reformation problems and negative demographic tendencies. The modern state of higher education as an educational system component development is analyzed. The urgent problems of the development, related to the failure of the law on education especially in financing; poor material base of higher educational establishments as a result of the insufficient financing; problems of providing higher educational establishments of the students contingent as a result of negative demographic tendencies, increasing of years of studying in the general education system, choice of subjects for independent testing by entrants; to development of scientific activity are determined. Ways of the situations improvement are offered in the considered problems by optimizing the processes in the higher educational system, searching of additional financial sources, like the incomes from enterprises and organizations, the revival of scientific and technical activity of higher educational establishments.

Ключові слова: вища освіта, проблеми розвитку, фінансування, криза, резерви, реформування.

Ключевые слова: высшее образование, проблемы развития, финансирование, кризис, резервы, реформирование.

Key words: higher education, problems of development, financing, crisis, reserves, reforming.

Стаття надійшла до редакції журналу 15.02.2010 р.